

*W. C. Keers. Indrukken van het megalithen
tijdperk van West- Soeraba.*

OVERGEDRUKT UIT HET TIJDSCHRIFT VAN HET
KONINKLIJK NEDERL. AARDRIJKSKUNDIG
GENOOTSCHAP

2e Serie deel LV, 1938, Aflevering 6

N.V. BOEKHANDEL EN DRUKKERIJ voorh. E. J. BRILL, LEIDEN

UBU

PKB

891

B 5b

8

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK UTRECHT

3899 2834

Soemba

B 5b

8

Bibliotheek
NEDERL. ZENDINGSHOGESCHOOL
OEGSTGEEST

Bibl. Hendrik Kraemer Inst.

7110 011 3892

INDRUKKEN VAN HET MEGALITHISCHE TIJDPERK VAN WEST-SOEMBA

DOOR

W. C. KEERS

(Met 8 foto's)

1938

Den 14en Augustus lag de boot der Kon. Paketvaart Mij. voor Waikelo en gingen wij aan land om een anthropologische studiereis te beginnen over Timor en omgevende eilanden¹⁾. De bladerlooze boomen aan de kust deden ons bedenken, dat wij nu in die streken waren aangekomen, waar een sterk uitgesproken droge tijd de boomen noopt hun bladeren te doen vallen ter bescherming tegen te groote verdamping; en de kakatoe's, die overal op de takken zaten, herinnerden ons eraan, dat we het Australisch gebied naderden, waarvan zij de eerste voorboden waren.

Snel voerde de auto ons door een vrij eentonig bergland met een oneindige reeks kleine topjes, deels met struiken en boomen bedekt, deels alleen met gras. Schitterend wit strekte de weg zich voor ons uit, want het wegdek is verhard met karang (koraalsteen), die als ze nog niet verweerd is, wit van kleur is, zoodat deze wegen 's avonds, vooral als de maan schijnt, er als besneeuwd uit zien. Het overgrootste gedeelte van de bergen van dit eiland bestaat uit deze steensoort, die in de diepte van de zee werd gevormd en daarna opgeheven, zoodat deze weg als het ware in een zeebodem is uitgehouwen.

Al rijdende viel het ons op, dat er nergens kampongs te zien waren, hoewel wij door het dichtst bevolkte deel van Soemba reden; af en toe passeerden wij een Soembanees, meestal een ruiter, die op zijn paard gezeten, meteen van den weg afsprong en, hoe zijn rijdier ook steigerde, daar rustig op bleef, en ons zoo de eerste proeven gaf van de rijkunst der Soembaneezen, die wij nog zoo dikwijls zouden bewonderen (zie foto no. 1).

Na een goed anderhalf uur rijden waren wij te Waikaboebak, een uiterst klein plaatsje, waar wij onzen intrek namen in de pasang-grahan.

In de volgende weken werden vele tochten gemaakt naar alle kanten. Er zijn vrij veel autowegen, die over het algemeen genomen goed berijdbaar zijn. Dit maakt het gemakkelijker een goed overzicht van het eiland te krijgen, daar men groote gedeelten van iederen tocht per auto kan afleggen.

Dank zij den goeden zorgen van het Binnenlandsch Bestuur waren er

1) Tot deze reis werd ik in staat gesteld, o.a. door het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap, dat ik hiervoor gaarne mijn dank breng.

steeds op alle gewenschte plaatsen vele menschen beschikbaar voor het onderzoek, waarbij verschillende lichaamsmaten werden genomen en andere kenmerken als oogkleur, haarvorm etc. bepaald. Over het algemeen vindt de Soembanees het best op deze wijze onderzocht te worden; maakt men dan bovendien nog een portret van hem, dan is alles in orde. Op dit laatste zijn zij zelfs zeer gesteld, zoodat het uitgesloten is van de eene groep een foto te maken en van de andere niet. De iets meer ontwikkelde wenschen ook allemaal een afdruk, wat het geheel vrij gecompliceerd maakt.

Wij zullen den lezer niet vermoeien met een opsomming van alle tochten, die gedurende ons verblijf daar werden ondernomen, noch met een beschrijving van de bevolking, aangezien dit elders zal geschieden, maar hem meenemen naar wat in West-Soemba het meest fascinerend is: de kampong.

Dat het mij mogelijk is over dit onderwerp te schrijven, is te danken aan de vriendelijkheid van dr. L. Onvlee, taalgeleerde van het Bijbelgenootschap, die mij vele malen meenam en door zijn groote kennis van de Soembaneesche maatschappij, mij de kampong op een zeer boeiende wijze kon laten zien (zie foto no. 2).

Alle kampongs liggen in dit gedeelte van het eiland op de toppen van heuvels en zijn omringd door bamboe of boomen. Willen wij er één bezoeken dan voert een steinig pad, dat af en toe zeer steil is, ons naar den rand der kampong. Hier is meestal door opstapeling van steenen een soort zeer laag muurtje gevormd, dat rondom de kampong loopt, met een opening als toegang. Deze opening, de deur der kampong, wordt marapoe bina genoemd. Marapoe duidt in het algemeen iets aan, wat heilig is en zoo wordt van deze marapoe bina gezegd: „die ons doet uitgaan in den morgen en doet weerkeeren in den avond.” Treden wij de kampong binnen, dan zien wij een open ruimte, bedekt met graftomben, waaromheen de huizen gerangschikt zijn. Hier is de woonplaats van de levenden en de dooden. Zoo dicht zijn ze bij elkaar, dat men soms zijn weg over de graven moet nemen om van het eene huis naar het andere te gaan. Op open plaatsen er tusschen komt de koraalsteen aan de oppervlakte; slechts hier en daar is wat aarde te zien.

Tusschen deze graven treft men een klein huisje aan, waar de kampong-marapoe wordt bewaard. Er om heen vindt men een randje van opgestapelde steenen, dat de grens aanduidt, waar binnen men niet mag komen. Deze marapoe, dikwijls een waardeloos voorwerp, is vol van magische kracht, of, zooals de bevolking zegt, is warm; zóó warm, dat het, zonder dat van te voren allerlei maatregelen zijn genomen, schadelijk is deze te naderen (zie foto no. 3).

Op het erfje om het marapoe-huisje heen vindt men steeds de volgende planten groeien: sirih, pinang, tabak, papaja en soms een kapoken en een djeroekboompje, die waarschijnlijk wel een magische beteekenis zullen hebben.

Ook vindt men tusschen de graven de andoeng, een grooten vorkvormig vertakten boomstam, waaraan vroeger de gesnelde koppen wer-

den gehangen. In sommige kampongs vindt men er als surrogaat uit steen gehouwen koppen onder liggen (zie foto no. 4).

Bij een sneltocht hadden de bewoners van de kampong ieder een eigen taak of, beter gezegd, was deze taak aan een bepaald huis gebonden. Zoo zagen wij het huis, waar de groote pot werd bewaard om de koppen in uit te koken. Ook ontmoetten wij in diezelfde kampong den man, die altijd de aanroeping deed voor den tocht, dat wil zeggen aan de marapoe vroeg of het gunstig was den tocht te ondernemen of niet. Tijdens het gesprek hief hij een vrij luguber krijgsgeschreeuw aan. Dit was het begin van de aanroeping, die hij in oude tijden gewend was te doen.

Bekijken wij nu eens de huizen. Dit zijn alle paalwoningen met een dak van alang-alang, dat bij de voornamen een sterke verhooging in het midden vertoont, zooals bijgaande foto's laten zien. Dikwijls staan op de nok van een dergelijk huis twee steenen kippen. In deze verhooging van het dak wordt de marapoe van het huis bewaard, een of ander voorwerp, dat heilig is: een mandje, een lapje en dergelijke meest zeer weinig waardevolle voorwerpen; slechts bij bijzondere gelegenheden worden ze te voorschijn gehaald. Aan de vrouw, die, meestal van een anderen stam zijnde, als vreemdeling het huis van haar man betreedt, is het verboden erbij te klimmen, slechts in haar vaders huis mag zij dit doen. Bij de marapoe worden de eerstelingen van den oogst gehangen, en ook bewaart men in haar nabijheid zijn kostbaarheden.

De wanden van het huis zijn opgetrokken van betrekkelijk dunne ongespleten bamboes, die niet al te dicht tegen elkaar liggen, zoodat het geheel zeer luchtig is. Binnen bestaat het uit een grootere en een kleinere ruimte. Deze laatste is het mannenverblijf en het betreden hiervan is aan de vrouwen verboden. Een bamboe-wand van ongeveer één meter twintig hoogte vormt de scheiding. In de grootere afdeeling vindt men de vier groote palen, die stevigheid geven aan het geheele huis. Twee ervan, aan den kant van het mannenverblijf gelegen, zijn op een bepaalde hoogte van eenvoudig snijwerk voorzien, dat echter, hoe eenvoudig ook, rijker is dan dat van de twee andere. Tusschen deze palen, dus onder de marapoe, is de kookplaats. Hier boven hangt een eigenaardig soort van kast, ook van bamboe gemaakt, waarin men het kook- en eetgerei bewaart. Om de palen heen is de slaappleats der vrouwen.

In het mannengedeelte hangen de gongs en de trommen, die bij feestelijke gelegenheden, zooals het betalen van een bruidschat, worden gebruikt; verder hangt er een rijtje varkensskaken, afkomstig van het slachten bij belangrijke gebeurtenissen; meestal kan de bewoner nog precies vertellen, wat de reden was van het slachten van het dier, waarvan de kaak nog over is.

In West-Soemba leeft de bevolking nog geheel in het megalithische tijdperk; een cultuurvorm, die voor Europa tot het grijze verleden behoort en waarvan in ons land als overblijfselen de hunnebedden liggen. Deze cultuur, die als een golf over een groot gedeelte der

aarde is gegaan, is nog levend aan de uiterste randen van Azië, waar ze veel later kwam en op sommige plaatsen, gelijk hier op Soemba, nog niet verdrongen werd door andere culturen. Het doet eigenaardig aan, dit alles te bedenken, als men in de kampong rondloopt en men ontkomt niet aan een zeker gevoel van onwezenlijkheid, alsof men in de ontwikkeling terug is gegaan en door een of ander wonderlijk gebeuren toeschouwer is geworden van wat zich in voorhistorische tijden heeft afgespeeld.

De dragers van deze megalithische cultuur zijn, zooals wij weten, afkomstig van Malaka; door middel van prauwen verspreidden ze zich over den Archipel, terwijl zij karbouwen met zich meebrachten. Wellicht klinkt dit eenigszins onwaarschijnlijk, maar dat men groote afstanden over zee aflegt in een prauw met een aantal karbouwen is in deze streken niets ongewoons. Zij brachten den karbouw mee, als hulpmiddel bij den landbouw, maar zijn ook magisch aan hem gebonden.

Op Soemba worden bij begrafenissen groote aantallen karbouwen geslacht, hoe voornamer men is, des te grooter het aantal. Doordat dit voor den stand van den veestapel alles behalve bevorderlijk is, heeft het Gouvernement een slachtbelasting ingevoerd, waardoor dus vanzelf het aantal dieren, dat gedood wordt, sterk is verminderd. Daar de karbouw ook rijdier is, wordt hij als zoodanig den dooden meegegeven. De horens worden bewaard en aan de huizen van aanzienlijken ziet men dan ook den geheelen voorkant van het huis ermee bedekt. Deze karbouwenhorens vinden wij ook als motief verwerkt op de graven. Aan den voorkant van den grooten deksteen is altijd de karbouwenkop afgebeeld, bijna altijd dadelijk te herkennen; slechts een enkelen keer heeft de maker zijn fantasie den vrijen teugel gelaten en de horens vervormd tot een omgebogen motief, dat zich vele malen herhaalt, boven en achter elkaar.

Door het slachten van de vele karbouwen is het begraven van aanzienlijken een zeer kostbaar iets, wat dikwijls maar niet zoo dadelijk betaald kan worden door de familie. In zoo'n geval gaat men over tot een voorloopige begrafenis in een houten kist, die op de galerij van het huis blijft staan; officieel wordt dan ook geen kennis gegeven van het overlijden. Dit gebeurt pas als — misschien na vele jaren — de officieele begrafenis kan plaats vinden. Ook het maken van een grafmonument is zeer kostbaar en vooral duurt het heel lang voor het klaar is. Er worden echter meer lijken in één graf begraven, zoodat niet voor ieder een nieuw monument noodig is.

Op verschillende plaatsen buiten de kampong kan men soms menschen bezig zien met het uithouwen van steenen. Het is een merkwaardig gezicht; in de witte koraalsteen zijn een paar mannen bezig met zeer primitieve ijzeren staven een reusachtigen steen uit te houwen. Zij hebben niets aan dan een gordeltje van roestkleurige boomchors en hun donkere huid steekt fel af tegen het gesteente.

Een grafmonument bestaat uit twee gedeelten: een trapeziumvormig steenblok, dat van binnen uitgehold wordt, zoodat er kamertjes ontstaan voor de verschillende familieleden, en de groote sluitsteen, die

daar bovenop komt te liggen. Zijn deze beide stukken losgemaakt uit den bergwand en behoorlijk bijgewerkt, dan heeft het trekken van den steen plaats, dat wil zeggen hij wordt naar de plaats van bestemming gebracht. Dit kan slechts gebeuren op een daarvoor bepaalden gunstigen tijd. Het trekken van den steen is op zichzelf een geweldige arbeid, die met groote feesten gepaard gaat. Denkt men aan de technische problemen, die hieraan verbonden zijn: de grootte van den steen, de moeilijkheden van het terrein — want heuvel op, heuvel af wordt er met dezen steen gesjouwd —, dan kan men slechts verwonderd zijn, hoe een cultuur, die zoo weinig hulpmiddelen heeft, tot zoo iets in staat is (zie foto's nos. 5, 6 en 7).

De steen wordt goed vastgebonden op een vlot van palen; dit wordt de schuit genoemd. Op den weg worden rondhouten op betrekkelijk korten afstand van elkaar gelegd; hierover wordt de steen voortgetrokken. Op foto no. 7 kan men zien, hoe enorm veel menschen daarbij helpen. De rondhouten, waar de steen al overheen is, worden opgeraapt en weer verder op den weg gelegd; zoo gaat het voort. Zijn de moeilijkheden, die het terrein opleveren, groot, dan zijn er vele dagen mee gemoeid voor de plaats van bestemming is bereikt. Ook kan het voorkomen, dat men er genoeg mee neemt zijn dooden onder aan den heuvel, waarop de kampong ligt, te begraven.

Behalve het reeds genoemde karbouwen-motief worden in den steen nog andere motieven aangebracht. Men vindt afbeeldingen van het halssieraad en van het hoofdsieraad, dat de vrouwen dragen en dat uit drie snoeren bestaat; verder afbeeldingen van gongs en allerlei vlakken opgevuld met spiralen, in elkaar grijpende cirkels en dergelijke. Boven op den steen komt een iets uitgehold plekje, waar de offers gelegd kunnen worden. Ook treft men veelvuldig boven op den steen de uitgeholde kommetjes aan voor een zeer geliefd spel. Want gezellig gaat de Soembanees met zijn graven om en dikwijls zit hij boven op den grafsteen.

Het uiterlijk van den Soembanees kan zeer verschillend zijn; na eenige omzwervingen over het eiland, vooral ook na een bezoek in de bergen, komt men tot de overtuiging dat op dit eiland nog een menging plaats heeft van de verschillende elementen, die Soemba waarschijnlijk na elkaar bereikt hebben. Wij moeten ons wellicht voorstellen dat de drager van de megalithische cultuur bij zijn komst reeds een bevolking aantrof; deze was zijn mindere in cultuur en werd verdreven, wat voor haar een uitwijken in minder vruchtbare en minder toegankelijke streken beteekende. Inderdaad vinden wij in de bergen een bevolking, die anthropologisch afwijkt van de bewoners der vlakte en die kenmerken vertoont, welke ongetwijfeld primitiever zijn. Elders zal hierop uitvoeriger worden ingegaan en een poging worden gedaan deze groepen onder te brengen in de verschillende lagen, zooals wij die voor Nederlandsch-Indië aannemen.

Wel zou ik nog even willen wijzen op de groote moeilijkheden, welke het geeft zulke gegevens in verband te brengen met de oude verhalen die onder de bevolking leven. De komst van over zee en de aan-

komst op kaap Sasar, het noordelijkste punt van het eiland, zijn algemeen bekend. Voor één groep, namelijk den adel uit het Oosten, is dit nog in jaren uit te drukken, althans volgens hun eigen meening.

Men denkt nog de verschillende generaties te kennen; telt men deze uit, dan zou men er toe komen, dat hun stamvader na den val van Modjopait Soemba bereikt heeft, een gevolgtrekking, die het verhaal een grootere kans van waarheid geeft, want wij weten dat na dezen val vele bewoners van Oost-Java uitzwermden.

De bevolking is in verschillende stammen of kabisoe's verdeeld, die ieder hun eigen geschiedenis hebben. Deze te ontwarren is een alles behalve eenvoudige taak, want het is een eindeloos relaas van oorlogen tegen andere stammen, rondzwervingen, dikwijls heel West-Soemba door, op zoek naar beteren grond of omdat men elders verjaagd was en geen onbewoond gebied kon vinden. Ons bestuur maakte aan dit alles een einde; de rust die nu heerscht beteekent dat de stammen minder een eenheid blijven en zich meer met elkaar vermengen, zopdat het thans soms al heel moeilijk is verschillen tusschen twee groepen aan te toonen, op een wijze die voldoet aan de eischen door de statistiek gesteld. Had het nog vele jaren geduurd voordat dit onderzoek plaats vond, dan zouden ongetwijfeld vele belangrijke gegevens niet meer te vinden geweest zijn, daar ze verloren zouden zijn gegaan in het groote mengproduct, dat de bevolking dan zal zijn.

Foto 1. Soembanees op jacht.

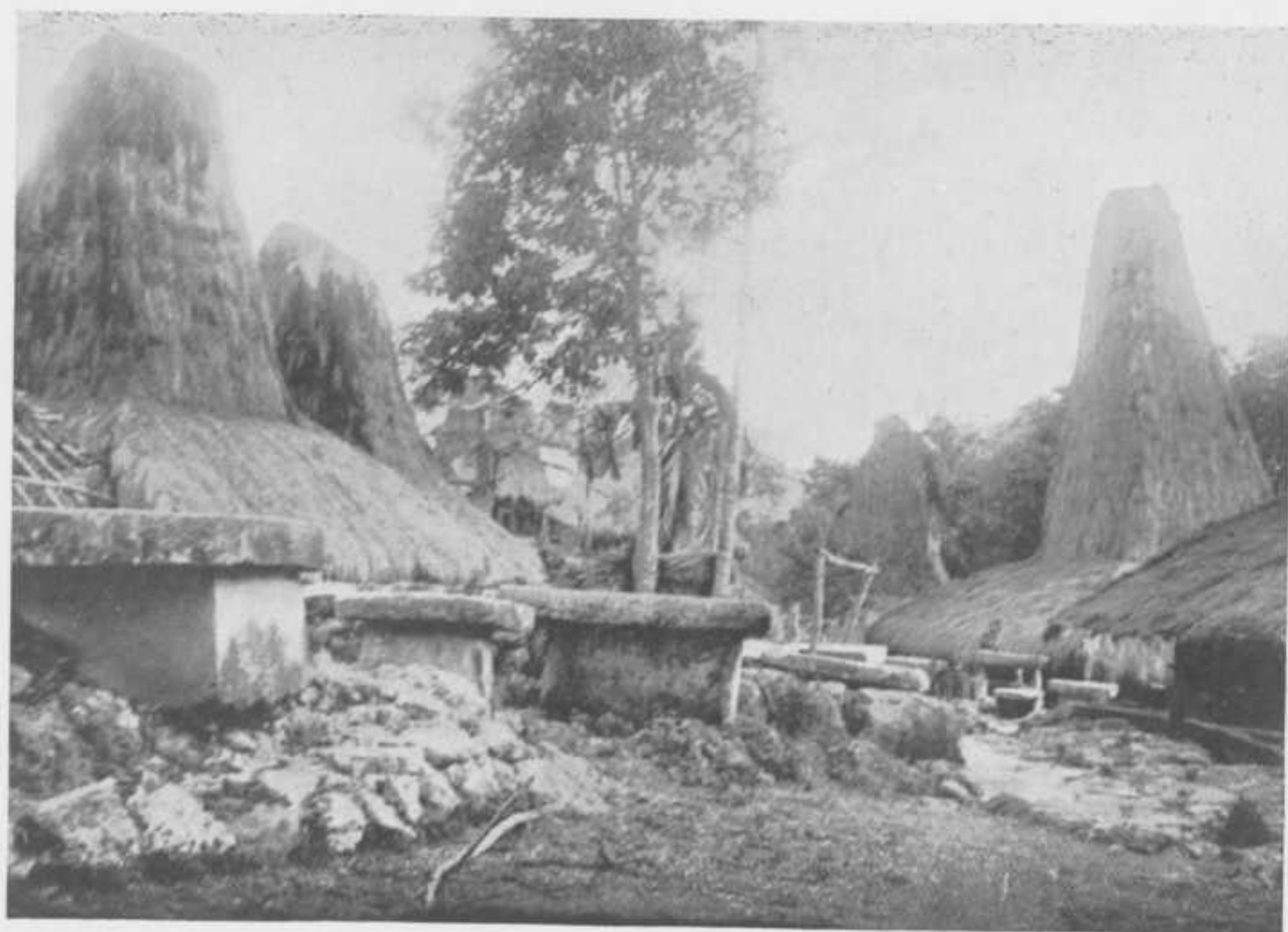

Foto 2. De kampong.

Foto 3. De kampong-marapoe.

Foto 6. De voorkant van de schuit.

Foto Dr. Onwlee.

Foto 4. De andoeng, waaraan de gesnelde koppen
werden gehangen.

Foto 5. De steen stevig vastgebonden op de schuit.
Foto Dr. Onulee

Foto 7. Tegen den berg op trekt men den steen, waaraan zeer veel mannen meehelpen.

Foto Dr. Onvlee.

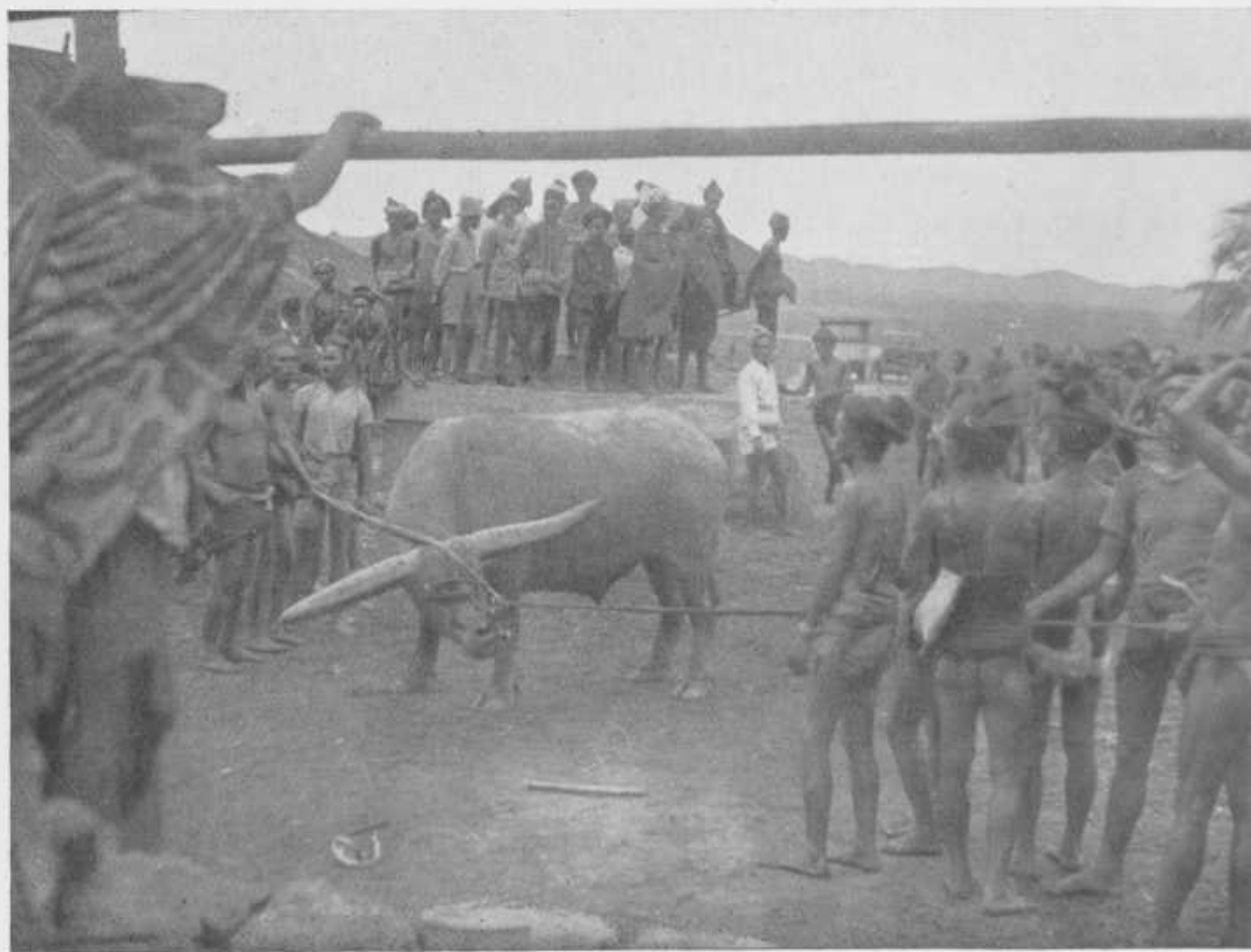
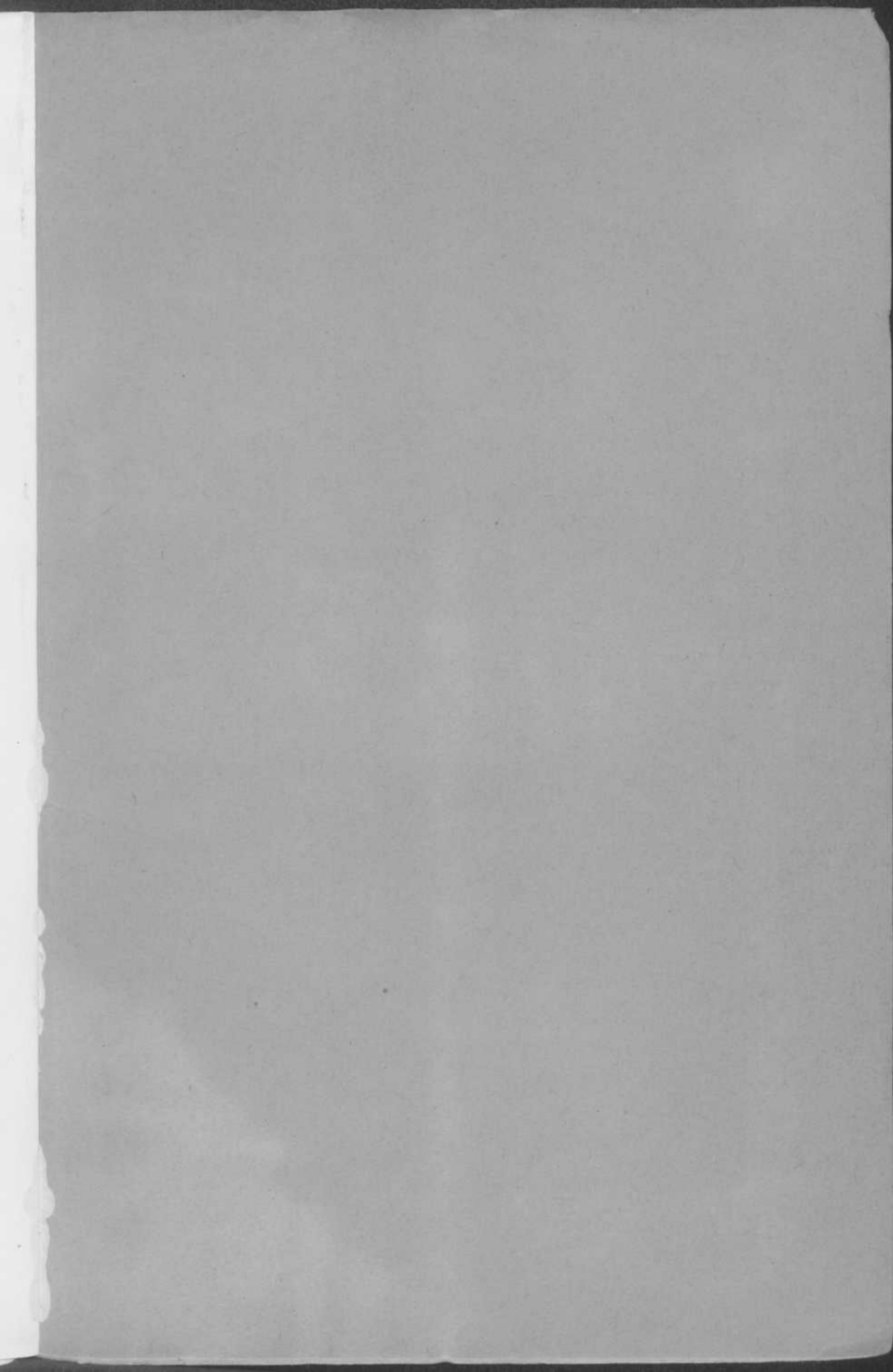

Foto 8. Het dooden van een karbouw tijdens een doodenfeest.

Foto Dr. Onvlee.

2338668